

Komenský a my 2018

Návrh tématu na rok 2018: Strom

Letošní návrh tématu vychází z 12. a 13. kapitoly Orbis pictus: Strom a Stromoví-ovotce, a 11. kapitoly Dveří jazyků (O stromoví a ovoci). Cílem tématu je všimnout si významu stromu pro člověka a přírodu, rozmanitosti, barevnosti, krásy, užitku. Strom patří k archetypálním ikonám, mnohý národ se hlásí k určitému druhu stromu, který vyjadřuje jeho podstatu (lípa, dub, javor, bříza atd.); psychologové archetypálnosti stromu rádi využívají k poznání podstaty člověka. Pro Komenského měl také význam náboženský jako strom života a poznání. Ty se v duchu bratrského pojetí stávaly symbolem ztráty ráje (Evino a Adamovo jablko) a spásy (Kristus umírající na dřevě kříže). V tomto duchu také popsal strom jako symbol náboženské podstaty světa v *Centrum securitatis* (viz ukázka; do Vratislavského opisu byla umístěna i kresba stromu, viz příloha) a na mnoha jiných místech svého díla.

Do soutěže budou přijímány práce vytvořené jakoukoliv technikou včetně trojrozměrných (např. keramika), na papírech formátu maximálně A3. Upozorňuji, že strom je téma velmi vrstevnaté a nosné a byla by velká škoda končit u barev podzimního listí, vyzývám k zamyšlení a hledání neotřelých možností.

Návodná témata

Následující témata jsou jen inspirativní, kladou si za cíl zejména upozornit na vrstevnatost námětu a otevřít prostor k přemýšlení, vyprávění, mimetickému hraní, pozorování a k následné výtvarné realizaci, není třeba se jich držet. Jsou formulována pro učitele, dětem je třeba je upravit a přednést srozumitelnou formou.

1. Krása stromu jako celku: mohutnost, výška, vzrůst (zimní duby, topoly, sekvojovce atd.).
2. Starý strom: rozpuštěný kmen, vrásčitá kůra: kolik mu je asi let? Co zažil?
3. Les a jeho světlo, mihotání slunce mezi listy, vlhko.
4. Krása detailu: žebrovní listů, krása plodů.
5. Stáří stromu: léta na řezu a jejich půvab.
6. Čáry přes oblohu a krev na sněhu: zimní strom bez listů proti světlé obloze, barva jeřabin a šípků proti bělosti zimy.
7. Duše stromu: zakletý člověk: Jabloňová panna, Dafné.
8. Strom v moderním světě: zákrsky na zahrádkách, kácení stromů.
9. Strom v krajině: aleje kolem cest, Boží muka, památné stromy.
10. Růst stromu: pomalá, ale dynamická cesta od semene k velikánu.

Inspirativní texty

Jan Amos Komenský

Dveře jazyků, XI kapitola

O STROMOVÍ A OVOCI

105. Zrostlina, vlasením kořenů vlahu v se pijíc, živí se.
106. Té zbavená (jsuc) chřadne, vadne.
107. Kmen [peň] slove, jelikož se v haluzy, ratolesti a větvy rozkládá:
108. ty když se setnou, špalka a pařezu a stonka jmeno má.
109. Zevnitř kůra, vnitř lyka jsou (kteráž se za zelena dřiti mohou): stržeň jest nejvnitřnější.

110. Stromum lístí opadá a zase roste: kromě gumovitým [pryskyřicovitým], kteříž se pořád předce zelenají [rozvíjejí], jako pušpan, tis etc.
111. Jabloň, hruška, fik, oliva sadoví jsou: jeseň, buk, olše, hrab planí.
112. Onino všichni ovocní: těchto větší díl jalový: jako bříza, topol, osika.
113. Někteří stínu dodávají: zejména lípa, javor, jilm a jiní širokého listu.
114. Vrba dává proutí, z něhož se pletením košové a lísy dělají.
115. Jedle vysoce zrostlá [vymršťená] jest, jako i smrk, modřín, cypřiš, cedr.
116. Palma ohybá-li [křiví-li] se, tím mocnější na výš [vzhůru] se pne.
117. Pupenec odevra se [ošklebě se] tlačí ven květ (ale na fiku holičky), a květ ovoce: kteréž když dozrá, češe se, aneb sraží, aneb samo od sebe spadá.
118. Některé jest raní, jiné pozdní, některé celoroční (jako jalovec): jí se pak buď čerstvé (někdy s ratolestí odčeslé), aneb zavadlé, aneb zhniličelé.
119. Třešně na obdýlných stopkách visí: hamrale na kratších.
120. Nyšpule jsou chlupaté; slívy, karlátky, meruňky a broskve, špendlíky, švestky, trnky peckovaté.
121. Šupiny oddělání a ořech (není-li prázdný) rozloustiti musí, kdo jádro jísti chce: buďže jest vlaský ořech, neb lískový (jež nese líska), neb vodní [kotvice], neb mandlový.
122. Pantoflový strom a svída žaludy, dub také kulky [galesy], borovice šišky, dřín dřínky; bobkový strom, břek, jeřabiny v kytkách bobky nesou.
123. Oskeruše, s. Jána chléb a kdoule [kutny], pomeranči, citrini, limouni, granati (jablka zrnatá) zacpávají [zatvrzují]; fíkové, jahody, moruše, maliny, borůvky obměkčují.
124. Kadidlo, myrra, mastix, kafr, pryskyřice [živice], smola míza jsou stromů jistých: nýbrž i akštýn, jakž povídají [poně].

Jan Amos Komenský

Centrum securitatis (1633) – podobenství stromu

Přirovnání světa k stromu.

Čehož k plnějšimu ještě pochopení vidí mi se napřed dotknuté o stromu a kořenu jeho podobenství šíře porozvrci: a nebude bez užitku.

Předně zajisté, co na stromu, povrchně hledíc, vidíme. Kmen jest aneb peň, ratolesti, list, ovotce: což pak nevidíme, ale rozumíme, jest pod zemí ukrytý kořen, z něhož strom vyrostl a na němž stojí.

1 Viditedlné stojí na neviditedlném.

Tak v světě, co vidíme, jest nebe, země, moře a rozliční v nich tvorové: což pak nevidíme, ale tomu všemu za základ státi rozumíme, Bůh jest, tajná, ukrytá, smyslům nepochopitedlná bytnost, avšak bez níž svět státi nemůže, ba ani se státi nemohl.

2 Všecko z neviditedlného jde.

Za tím, cokoli jest na stromě, až do toho nejmenšího pupence, všecko z kořene, ne odjinud pochází. Z kořene zajisté nejbliž vystupuje kmen, z kmene vyrostá haluzi: haluzy se zase na ratolesti rozrostají, větší a menší: z ratolestí rostou větve: z větvoví list, květ a ovoce. Tak z Boha, věčného toho kořene, vyplývá bytnost: ta se dělí na duchovní a tělesnou, a tak vždy dále až do té poslední osobné bytnosti jednékaždé věci. K tomu, jakož strom od kořene, tři věci má:

3 Bytnost, živost, vlastnost.

1. Sílu a moc. Kořenem zajisté stojí, aby se nezvrátil. 2. Vlahu a živost: z kořene zajisté mízu pije a po ratolestech rozsílá, jíž se ony obživují, zelenají, kvetou, rostou. 3. Přirození a vlastnost; z kořene zajisté rozchází se neviditedlná moc, lístí a ovotce jednomu každému stromu Formující, jak přirození jeho s sebou nese: takže hruška vrbového, lípa fíkového, trn vinného etc. květu, listu, ovoce roditi nemůž, než své vlastní. Tak kořenové světa a tvorů tři jsou, moc, moudrost a dobrota boží. Mocí zajisté jeho stojí všecko, kterouž kdyby odjal Bůh, v nic by se obrátil svět, tak jako prvě ničímž byl. Protož každá bylinka, každý kamének, každý prášek před očima našima stojící jest viditedlným znamením neviditedlně přítomné boží moci, kteráž jej sebou v bytu drží. Ovšem pak živých tvorů se hmyzení, jako i vlastní naše (ne naší, než boží moci se dějící) dýchání přítomnou

neviditelnou moc boží nám k spatření představuje (Řím. 1, 20). Dobrota pak boží tvory sebou zavlažuje, jednomu každému toho, což k jeho zachování a zrůstu přináležejí, dodává. Naposledy, všude rozlitá boží moudrost působí, aby jeden každý tvor tím byl, čím býti má, i zase sobě podobný plodil, bez matení a míšení přirození.

Odpor s odpovědí.

Aniž mi tu kdo na odpor nastupuj, že mnohé v světě věci jinak jsou, než býti mají a přirození jejich vyhledávalo: ku příkladu, že ďábel a člověk zlí jsou a zlé ovoce (hříchů a ohavností) přinášejí: ježto kořen života jejich, Bůh, dobrý jest. Neboť i při stromu podobnou věc vidíme, avšak tím kořen nebývá vinen: jmenovitě, že když se cizí roub do stromu štípí a ujme se a vyrosté, nese ovoce ne jaké by kořen chtěl, než jakého přirození sám jest. Tak když anjelé a lidé cizí símě v srdce pustili, zlost; a ta se ujala, již podle ní ovotce nesou, ačkoliv na dobrém kořenu stojí a jeho vlahou se zapájají; co tím kořen vinen?

Jan Amos Komenský – Theatrum universitatis rerum

A děje se to i v jiných stvořených věcech: strom na poli vzrostlý (ku příkladu dub neb ořech), dozralé máje ovotce, pouští je na zemi, ono spadna, zavalí se do rolí; tam ujma se, pouští od sebe dolů kořínek, vzhuru pak ratolest žene, a tak roste; a to vše bez práce, starosti a vědomí i samého stromu i kohokoli z životičů, ale jistotně ne bez vědomí toho, kterýž všecko ve všech věcech působí. A nejenže všechny věci v bytu se zachovávají, božího díla důvod jest; ale i ten řád, kterýmž se to děje, osvědčuje boží správu.

Jiří Žáček¹

Evergreen

Větrné výskání mi vniká do uší,
bouřkové blýskání mi srdce rozbuší,
ropuší kuňkání, hromové dunění,
rybniční žbluňkání, dobytčí funění,
havraní krákání, zurčení přeřejí,
slepičí kdákání, skřípění veřejí,
dešťové synkopy, stromové šumění –
prastaré magické přírodní umění.

Julius Zeyer

Radúz a Mahulena

NYOLA: Pust' mě! Prokletý ten strom ti saje duši, srdce, mozek, a proto zhyne! (*Utíká k stromu, pozvedne sekyru oběma rukama*)

RADÚZ: Matko, stůj!

NYOLA: Do prachu, duchu zlý! (*Udeří strom*)

MAHULENA (*v stromě*): Ach! ...

HOSTÉ: Ó, úžas! Lidský hlas z topolu ozval se!

RADÚZ: Vzdech... Jaký to vzdech... Mou prošel útrobou!

MAHULENA (*dřímavě a slabě*): Ó, bij, bij... Ale srdce neraň moje... to krvácí i bez tvých ran!

NYOLA (*pustí sekyru*): Mne jímá strach a lítost mimoděk... Ó, běda mně! Teď tryská z kmene krev, co znamená to, bledá luno, mluv, tam na nebi... Ty mnoho víš... my lidé bloudíme...

RADÚZ: Můj strom, posvátný topol můj, má útěcha! (*Objímá ho*) Krev z tebe tryskla? Na mé čelo roň ji a propal je, ať zhynu žalem tím! Matko, teď krev na hlavu moji dopadla... Co to? Náhlý jas je ve mně... Duše jásá mi... co to?

MAHULENA (*hlasem silnějším*): Můj Radúze, můj sladký Radúze! Má krev tě zhojila... Ta tam je kletba! Radúze!

RADÚZ (*vykřikne velice*): Mahuleno! Teď to jméno mám a s jménem tím má paměť vrací se!

Jan Amos Komenský

Centrum securitatis, Vratislavský opis, obrázek symbolizující svět jako strom

